

Фејса Михајло
Универзитет у Новом Саду
Нови Сад, Србија

Русински и српски еквиваленти енглеских модала

Русински језик – енглески језик – српски језик – модални глаголи – контрастивна анализа

1. Увод

За разлику од англистике и србистике, категорија модалности се у русинистици налази на периферији истраживања. Док јој у првој граматици русинског језика Хавријил Костельник није посветио никакву пажњу (Костельник 1923), Никола Кочиш је у другој издвојио нека модална значења (Кочиш 1977: 112). У трећој граматици, Јулијан Рамач, међу другим глаголским категоријама, препознаје и категорију модалности, по њему, онда када говорник, износећи неки садржај, изражава и свој однос према том садржају, и, поред тога, издваја следећих осам модалних глагола: *сцец, мочи, мушиц, шмец, знац, мац, раховац, думац* (Рамач 2002: 160). Аутор у овом раду тежи да да одређени допринос утврђивању инвентара модалних глагола у русинском језику и, шире, језичких средстава за преношење модалних значења. С друге стране, обезбеђивањем преводних еквивалената за русински и српски језик за 13 модалних глагола енглеског језика (*can, could, may, might, shall, should, will, would, must, ought to, used to, need, dare*), аутор тежи и да изврши поређење русинских преводних еквивалената са српским преводним еквивалентима.

Упитник чине примери из англистичких извора у којима су издвајана најфреквентнија модална значења у енглеском језику и илустрована јасним и недвосмисленим примерима. Примери су пре свих бирани из *Универзитетске граматике енглеског језика* Рендолфа Кверка и Сиднија Гринбаума (Quirk, Greenbaum 1974) и студија посвећених глаголском систему енглеског језика Френка Палмера (Palmer 1976, 1990), а коришћене су и друге граматике енглеског језика (Leech, Svartvik 1988; Thomson, Martinet 1990). Упитник је дат на превођење десеторици студената Одсека за русистику, и онима којима је русински језик први језик, и онима којима је први језик српски, а русински изучавају на изборном нивоу.

Што се тиче „облика модала за прошло време“ (Palmer 1976: 138), како традиционални лингвисти називају *could, might, would* и *should*, ми смо свесни да они не преносе само прошла значења и због истицања, с једне стране, одређене историјске везе, а, с друге стране, због постојећих значењских нијанси у односу на *can, may, will* и *shall*, у следећем поглављу наводићемо их једне поред других. Палмер „облике модала за прошло време“ назива *тенативнима* (Palmer 1990: 10), желећи да истакне да њиховим коришћењем говорник има на уму нешто више или мање вероватно, нешто више или мање реално и томе слично. Ми смо наклоњени термину *дистални облици* неких аутора (Langacker 1978; Bybee et al. 1994), које је прихватила и Ивана Трбојевић-Милошевић, пошто ти модала заиста преносе увећање одређене дистанце исказане њима (Trbojević-Milošević 2004: 76).

2. Еквиваленти енглеских модала

2-1. Модални глагол *can* најчешће изражава следећа значења:

а) способност, нпр.

енг. *Can you type?* (Thomson, Martinet 1990: 135)

рус. Можеш дуркац?

срп. Можеш куцати?

енг. *He can speak English, but he can't write it very well.* (Quirk 1974: 52)

рус. Вон може бешедовац по англійски але го не може барз добре писац.
срп. Он може говорити енглески али га не може врло добро писати.

Can је у овом значењу у посебној вези са изразом *be able to*. Израз представља модални облик, који локализује реализације датих глаголских ситуација у све временске сегменте, што модални глагол *can* не може. Док при локализацији у сегмент садашњост модал *can* и израз *be able to* могу бити међузаменљиви (нпр. *I can run fast : I am able to run fast*), при локализацији у сегмент прошлост модал *can* алтернира са модалом *could* (в. 2-2. а) и изразом *be able to* (нпр. *He could bring it : He was able to bring it*). Локализовати глаголске ситуације у сегмент будућност могуће је само са изразом *be able to* (нпр. *You will be able to walk again*). Енглески израз је еквивалентан русинском *буц у можлівосци* и српском *бити у могућности*. За разлику од енглеског модала *can*, русински модал *мочи* и српски модал *моћи* могу бити у одређеном облику употребљени и за локализовање глаголских ситуација у сегмент прошлост (нпр. рус. *Вон могол бежиц*; срп. *Он је могоа да трчи*) и у сегмент будућност (нпр. рус. *Я будзем мочи пойсц*; срп. *Ja ћу моћи да одем*).

Једна од суштинских разлика између енглеских и русинских модала читава се у томе што се русински и српски модални глаголи синтаксички понашају као лексички глаголи (немају посебан начин за формирање упитних или одричних реченица, ни одсуство флексије нпр. наставка *-s* у трећем лицу једнине). Отуд модални глаголи код словенских језика, у зависности од временске локализације, за преводне еквиваленте имају језичка средства за локализацију у временске сегменте као и лексички глаголи – тзв. презент, перфект и футур. Док при локализацији у сегмент садашњост модал добија наставке као и сви лексички глаголи (нпр. срп. *могу, можеш, може, можемо, можете, могу*; рус. *можем, можеш, може, можеме, можеце, могу*), при локализацији у сегмент прошлост неопходна је, поред облика радног придева модалног глагола, и употреба помоћног глагола *бити* (*сам, си, је, смо, сте, су*) у српском језику, односно помоћног глагол *буц* — али само под условом да је субјекат неискazan и са облицима за прво и друго лице једнине и множине

(*сам, ши, зме, сце*). При локализацији у сегмент будућност неопходна је, поред инфинитива модалног глагола, и употреба помоћног глагола, који се у овом случају разликују — у русинском облику помоћног глагола *буц* (*будзем, будзеш, будзе, будземе, будзеце, буду*), а у српском језику помоћног глагола *хтети* (*ћу, ћеш, ће, ћемо, ћете, ће*); у русинском постоји и конструкција са суплетивним обликом *годзен / годна / годно / годни* (нпр. *Я годзен пойсц*) у коју није укључен облик помоћног глагола *буц*.

б) дозвола, нпр.

енг. *Can I smoke here?* (Quirk 1974: 52)

рус. Можем ту куриц?

срп. Могу да пушим овде?

енг. *He says we can leave.* (Thomson, Martinet 1990: 128)

рус. Гвари же можеме пойсц.

срп. Каже да можемо отићи.

Дозвола се најчешће даје првом лицу једнине и првом лицу множине. Модал *can* је у значењу дозволе међузаменљив са модалом *may* (в. 2-3. а), који се користи у формалнијим ситуацијама. И за русински и за српски језик је карактеристично да за преношење значења модала *can* и за преношење значења модала *may* у оба језика постоји исти еквивалент – модал *мочи* у русинском, односно *моћи* у српском. У овом значењу *can* је међузаменљиво са изразима *be allowed to* и *be permitted to*, којима у русинском одговара израз *буц допуцене* (нпр. *He допуцене му ту куриц / же би ту курел*), а у српском *бити дозвољено* и *бити допуштено* (нпр. *Није му дозвољено да постави питање / поставити питање*).

в) могућност, коју аутори различито описују – Кверк и Гринбаум као теоријску (Quirk, Greenbaum 1974: 53), Палмер као неутралну (Palmer 1990: 83), а Томсон и Мартине као општу (Thomson, Martinet 1990: 133). Нпр.

енг. *You can get quite lost in that, I think, you see.* (Palmer 1990: 84)

рус. Ти ше можеш цалком страциц у тим, думам, видзиш.

срп. Ти се можеш сасвим изгубити у овоме, мислим, видиш.

енг. *Measles can be quite dangerous.* (Thomson, Martinet 1990: 133)

рус. Осипки могу буц досц опасни.

срп. Мале богиње могу бити доста опасне.

г) импликација воље (Palmer 1990: 86), односно сугерисање, нпр.

енг. *Yes, we can send you a map, if you wish.* (ibid.)

рус. Гей, ми Вам можемо послац мапу, кед же сцеце.

срп. Да, ми Вам можемо послати мапу, ако хоћете.

енг. *Can you pass the salt, please?* (ibid.)

рус. Можеце додац соль, молїм Вас?

срп. Можете додати со, молим Вас?

У свим примерима енглеском модалу *can* русински еквивалент је модал *мочи*, а српски еквивалент је модал *моћи*.

2-2. Модални глагол *could* најчешће преноси следећа значења:

а) прошла способност, нпр.

енг. *I ran fast, but I couldn't catch the bus.* (Palmer 1990: 93)

рус. Швидко сом бежел, але сом не мог[ол] влапиц автобус.

срп. Брзо сам јурио, али нисам могао да ухватим автобус.

енг. *When he was young, he could lift a hundredweight.* (Palmer 1976: 116)

рус. Кед бул млади, могол подзвигнуц сто фунти.

срп. Када је био млад, могао је подићи сто фунти.

б) прошла дозвола, нпр.

енг. *On Sundays we could stay up late.* (Thomson, Martinet 1990: 129)

рус. Недзељама ми могли остац позно.

срп. Недељама ми смо могли остати до касно.

енг. *When I was a student, I could travel at half-price.* (Leech, Svartvik 1988: 143)

рус. Кед сом бул студент, я могол путовац у пол цени.

срп. Када сам био студент, ја сам могао путовати у пола цене.

У наведена два случаја модал *could* за еквивалент такође има модал *мочи* (тј. облике *могол / могла / могло / могли*), односно *моћи* (тј. облике *могао / могла / могло / могли / могле / могла*), којима се одређене ситуације локализују у сегмент прошлост.

в) садашња или будућа дозвола, нпр.

енг. *Could I smoke in here?* (Quirk 1974: 53)

рус. Можем ту нука куриц?

срп. Могу да пушим овде унутра?

енг. *Could we ask you what your opinion is?* (Leech, Svartvik 1988: 143)

рус. Можеме ци ше опитац яке твојо становиско?

срп. Можемо ли да те питамо какво је твоје становиште?

г) импликација воље (праћена са способношћу), паралелно са 2-1. г, нпр.

енг. *Could you do me a favour?* (Quirk 1974: 53)

рус. Можеш ми зробиц услугу?

срп. Можеш ли да ми учиниш услугу?

д) садашња могућност (теоријска или фактичка), нпр.

енг. *We could go to the concert.* (ibid.)

рус. Ми можеме / би могли појсц на концерт.

срп. Ми можемо / би могли да одемо на концерт.

енг. *The road could be blocked.* (ibid.)

рус. Драга може / би могла буц блокирана.

срп. Пут може / би могао бити блокиран.

ђ) евентуална могућност или способност под неостваривим условом, нпр.

енг. *If we had money, we could buy a car.* (Quirk 1974: 53)

рус. Кед бизме мали пенежи, могли бизме купиц авто.

срп. Ако би имали новаца, могли би[смо] да купимо кола.

енг. *If you were a student, you could travel at half-price.* (Leech, Svartvik 1988: 143)

рус. Кед би ти бул студент, могол биш путовац у пол цени.
срп. Да си студент, могао би путовати у пола цене.

На основу примера видимо да код изражавања садашње могућности (д) потенцијал модала *мочи* (*би могли, би могла*) у русинском језику, односно потенцијал модала *моћи* (*би могли, би могао*) у српском језику, алтернира са одговарајућим обликом модала *мочи*, односно *моћи*, који модалност локализује у сегмент садашњост, а код изражавања евентуалне могућности или способности под неостварљивим условом (ђ) потенцијал модала *мочи* (*могли бизме, могол биши*), односно потенцијал модала *моћи* (*могли би[смо], могао би*) нема алтернативног еквивалента.

Потенцијал се и у српском и у русинском гради облика радног придева у овом случају модалног глагола и аориста помоћног глагола *бити*. У русинском језику је присуство облика *бим, биши, би, бизме, бисце, би* неопходно када субјекат није исказан, а у противном, када је субјекат исказан, довољан је само облик *би* (*ми би могли, ти би могол*); у српском језику облици аориста помоћног глагола *бити* су *бих, би, би, бисмо, бисте, би* са тежњом да се облик *би* прошири на сва лица једнине и множине (Стевановић 1989: 353).

2-3. Модални глагол *may* најчешће изражава следећа значења:

а) дозвола, нпр.

енг. *If you want to recall the doctor, you may do so.* (Palmer 1990: 71)
рус. Кед сцеце знова поволац дохтора, можеце то зробиц.
срп. Ако хоћете да опет позовете доктора, можете то урадити.

енг. *You may borrow my car if you like.* (Quirk 1974: 53)
рус. Можеш позичиц мой авто кед сцеш.
срп. Можеш позајмити моја кола ако хоћеш.

У наведеним примерима имамо случај *давања дозволе*, што, разумљиво је, не односи се на упитне реченице када имамо случај *тражења добијања дозволе*. Овакав случај промене субјекта у случају тражења, с једне стране, и давања, односно недавања дозволе, с друге стране, срећемо и код модала *can* када преноси значење дозволе (в. 2-1. б).

Модал *may*, као и модал *can* у овом значењу, алтернира са изразом *be allowed to*.

б) могућност (обично фактичка), нпр.

енг. *The road may be blocked.* (Quirk 1974: 53)

рус. Драга може буц / можебуц блокирана.

срп. Пут је можда / може бити блокиран.

енг. *Ann may know Tom's address.* (Thomson, Martinet 1990: 131)

рус. Ен може знац / можебуц зна Томову адресу.

срп. Ен можда зна / може да зна Томину адресу.

У оба језика модални глагол може да алтернира са модалном речцом *можда*, односно *можебуц*.

в) жеља (у помало застарелој конструкцији), нпр.

енг. *May the best man win!* (Quirk 1974: 204)

рус. Най најлепши победзи!

срп. Нека најбољи победи!

енг. *May you be happy!* (ibid.)

рус. Най будзеш щеслџиви!

срп. Да будеш срећан!

2-4. Модални глагол *might* изражава:

а) дозволу (са већом претпоставком да се неће добити позитиван одговор, чега није било када се дозвола тражила са пре наведеним модалима), нпр.

енг. *Might I smoke here?* (Quirk 1974: 54)

рус. Можем ту куриц?

срп. Могу да овде пушим?

б) могућност (теоријска или фактичка), нпр.

енг. *He might emigrate.* (Thomson, Martinet 1990: 131)

рус. Вон може емигровац.

срп. Он може да емигрира.

енг. *What you say might be true.* (Quirk 1974: 54)
рус. Тото цо гуториш може буц правда.
срп. То што говориш може бити истина.

Као што видимо и *may* и *might* (као и *can* и *could*) имају исти еквивалент – у русинском *мочи*, а у српском *моћи*, са изузетком када изражавају жељу (2-3. в), јер одговарајућа формула за изражавање жеље не потражује модал, већ одређену речцу (*най; нека, да*).

2-5. Глагол *shall* је у првом лицу једнине и множине (*I/we shall*) доминантно помоћни глагол за локализовање глаголских ситуација у сегмент будућност, а као модални глагол изражава:

а) намеру говорника, нпр.

енг. *I shalln't be long.* (Quirk 1974: 54)
рус. Не будзем дуго.
срп. Нећу дуго.

енг. *We shall overcome.* (ibid.)
рус. Ми превладаме.
срп. Ми ћемо преовладати.

б) вољу говорника (у другом и трећем лицу једнине и множине), нпр.

енг. *He shall get his money.* (ibid.)
рус. Вон дойдзе до својого пенезжу.
срп. Он ће доћи до својих пара.

енг. *You shall do exactly as you wish.* (ibid.)
рус. Зробиш праве так як жадаш.
срп. Урадићеш баш тако како желиш.

в) инсистирање или налагање обавезе, нпр.

енг. *You shall do as I say.* (ibid.)
рус. Зробиш як ци гуторим.
срп. Урадићеш како ти кажем.

енг. *He shall be there by six.* (Palmer 1990: 71)
рус. Будзе там до шейсц годзин.
срп. Биће тамо до шест сати.

У свим преводним еквивалентима срећемо се са локализацијом у сегмент будућности. У русинском језику опажамо тзв. синтетичко будуће време, што значи да су лексички глаголи тотивног / свршеног вида. То је донекле и разумљиво с обзиром да се очекује да глаголска ситуација у наведеним значењима буде реализована у целини.

2-6. Модални глагол *should* изражава:

а) обавезу или логичку неопходност, нпр.

енг. *You should do as he says.* (Quirk 1974: 55)
рус. Требал биш зробиц / Треба же биш зробел як ци гутори.
срп. Требало би / Треба да урадиш како ти каже.

енг. *They should be home by now.* (ibid.)
рус. Требали би буц / Треба же би були дома по тераз.
срп. Требали би бити / Треба да су кући до сада.

б) одређену идеју (не толико саму чињеницу), која по Палмеру, може имати прошлу и садашњу референцу (Palmer 1976: 129), у зависним реченицама, после неколико израза, нпр.

енг. *It is lucky that the weather should be so fine.* (ibid.)
рус. Шесце же хвиля [була] така красна.
срп. Срећа да је време [било] тако лепо.

енг. *It is odd that you should say this to me.* (Quirk 1974: 55)
рус. Чудне же ми то ти гуториш [гварел] / маш [мал] повесц.
срп. Чудно је да ми то ти говориш [да си ми то ти рекао] / да си ми то ти требао рећи.

в) потенцијал, посебно у британском енглеском, нпр.

енг. *We should love to go abroad (if we had a chance).* (ibid.)
рус. Ми би любели пойсц до иножемства (кед бизме мали нагоду).
срп. Ми би волели отићи у иностранство (да имамо прилику).

Осим у потенцијалном значењу (в) када се као еквивалент редовно јавља потенцијал, у другим значењима опажамо да се, поред модалног глагола *требати* у српском језику и *требац* у русинском језику, у оба словенска језика јавља и модални глагол *би* (а) и, евентуално, модални глагол *мац* у русинском, односно *требати* у српском (б).

2-7. Глагол *will* је доминантно помоћни глагол за локализовање глаголских ситуација у сегмент будућност, а као модални глагол изражава:

а) намеру говорника, обично у првом лицу једнине или множине, нпр.

енг. *I'll write as soon as I can.* (Quirk 1974: 55)

рус. Будзем писац накарди сом годзен.

срп. Писаћу чим будем могао.

енг. *We won't stay longer than two hours.* (ibid.)

рус. Не останеме длужей як два godzini.

срп. Нећемо остати дуже од два сата.

б) вољу, обично у учтивим молбама, нпр.

енг. *Will you please open the window?* (ibid.)

рус. Отворице, модлім вас, облак?

срп. Хоћете ли, молим вас, отворити прозор?

енг. *He'll help you if you ask him.* (ibid.)

рус. Вон ци поможе кед го замодліш.

срп. Он ће ти помоћи ако га замолиш.

в) инсистирање (када је модал наглашен), нпр.

енг. *He will do it, whatever you say.* (ibid.)

рус. Вон зроби то, цо му лем повеш.

срп. Он ће урадити то, штогод му будеш рекао.

енг. *He will keep interrupting me.* (ibid.)

рус. Будзе ме преривац.

срп. Прекидаће ме.

г) предвиђање, нпр.

енг. *He'll talk for hours if you give him the chance.* (ibid.)
рус. Вон будзе бешедовац годинама кед му даце нагоду.
срп. Он ће говорити сатима ако му дате прилику.

енг. *Oil will float on water.* (ibid.)
рус. Олсй будзе плївац по води.
срп. Уље ће пливати по води.

У свим случајевима еквивалент је нека од конструкција којом се глаголске ситуације локализују у сегмент будућност. Док се у русинском језику са глаголима атотивног / несвршеног вида као помоћни глагол јавља глагол *буц* (у својим облицима *будзем, будзеш, будзе, будземе, будзеце, буду*), у српском језику се јавља помоћни глагол *хтети* (углавном у својим енклитичким облицима *ћу, ћеш, ће, ћемо, ћете, ће*, али и у неенклитичким облицима, поготово када изражава вољу саговорника у учтивим молбама, нпр. *Хоћете ли, молим вас, отворити прозор?*) и то са глаголима оба вида.

2-8. Глагол *would* изражава:

а) вољу, нпр.

енг. *Would you excuse me?* (Quirk 1974: 55–56)
рус. Пребачице ми, молиім Вас?
срп. Хоћете ли ми опростити, молим Вас?

б) инсистирање (када је модал наглашен), нпр.

енг. *It's your fault; you would take the baby with you.* (Quirk 1974: 56)
рус. То твоя гришка; ти вежнеш бебу зоз собу.
срп. То је твоја грешка; ти ћеш узети бебу са собом.

в) карактеристичну активност у прошлости, нпр.

енг. *Every morning he would go for a long walk.* (ibid.)
рус. Кажде рано вон би ше дуго шейтал.
срп. Свако јутро он би дуго шетао.

енг. *John would make a mess of it.* (ibid.)
рус. Джон би направел гаос од того.
срп. Џон би направио хаос од тога.

г) потенцијал, нпр.

енг. *He would smoke too much if I didn't stop him.* (ibid.)
рус. Вон би курел превельо кед би го я не зопар.
срп. Он би пушио превише да га ја нисам зауставио.

д) вероватноћу, нпр.

енг. *That would be his mother.* (ibid.)
рус. То би була його мац.
срп. То би могла бити његова мајка.

У случају прва два значења (а, б) као преводне еквиваленте и у русинском и у српском језику примећујемо конструкције за локализацију глаголских ситуација у сегмент будућност, а у случају друга три значења (в, г, д) као преводни еквивалент се у оба словенска језика јавља потенцијал.

2-9. Модални глагол *must* најчешће изражава следећа значења:

а) обовеза или приморавање, нпр.

енг. *You must wipe your feet when you come in.* (Thomson, Martinet 1990: 140)

рус. Мушиш посцерац ноги кед уходзиш.

срп. Мораш обрисати / Мораш да обришеш ноге када улазиш.

енг. *You must be back by 10 o'clock.* (Quirk 1974: 56)

рус. Мушиш ше вратиц по 10 годзин.

срп. Мораш се вратити / Мораш да се вратиш до 10 часова.

б) логичка неопходност, нпр.

енг. *There must be a mistake.* (ibid.)

рус. Муши буц даяка гришка.

срп. Мора бити / Мора да је нека грешка.

У свим примерима редовно се као еквивалент за модал *must* јавља модал *морати* (у српском) и *мушиц* (у русинском). Модал *мушиц*, међутим, у оба наведена значења може бити замењен модалом *мац* (*Маиш ше врациц по 10 годзин; Ма буц даяка гришка*). Слично би могло бити учињено и српском језику код неких примера са глаголом *имати* (нпр. *Има да се вратиш до 10 ч.*).

Занимљиво је да и у енглеском језику одговарајући лексички глагол *have* има и модалну варијанту, која се редовно користи уместо модала *must* у случају потребе локализовања глаголских ситуација у сегменте прошлост и будућност (нпр. *You had to do it : Ти то мушел / мал зробиц : Ти си то морао урадити; You will have to do it : Ти то будзеш мушиц / мац зробиц : Ти ћеш то морати да урадиш*).

Додајмо и да негирано *must* не значи, као у српском и русинском језику, *не морати*, односно *не мушиц*, него *не смети*, односно *не шмец* (напр. *You must not go there : Не смеиш да идеиш тамо : Не шмеш пойсц там*).

2-10. Модални глагол *ought to* изражава обавезу или логичку неопходност, нпр.

енг. *You ought to start at once.* (Quirk 1974: 56)

рус. Треба же биш рушел такой / Треба ци такой рушиц.

срп. Треба / Требало би да кренеш одмах.

енг. *They ought to be here by now.* (ibid.)

рус. Вони треба же би були / Треба вам буц ту тераз.

срп. Они би требали бити овде до сада / Треба да су овде до сада.

Преводни еквиваленти модала *ought to* су конструкције са модалом *требати* (у српском), односно *требац* (у русинском). Модал *требати*, односно *требац*, јавља се и са модалом *би*.

Могуће су синонимске замене са конструкцијама са модалима *морати* (у српском), односно *мушиц* и *мац* (у русинском), нпр. *Мораш одмах кренути: Мушиш такой рушиц*.

2-11. Модал *used to* искључиво преноси реализацију глаголске ситуације која се реализовала у сегменту прошлост, нпр.

енг. *She usedn't to like Tom but she quite likes him now.* (Thomson, Martinet 1990: 162)

рус. Ёй ше Том не пачел але тераз ше ёй цалком пачи.

срп. Њој се Том није свиђао али јој се сада сасвим свиђа.

енг. *Used he to smoke?* (Leech, Svartvik 1988: 210)

рус. Вон курел [дакеди]?

срп. Да ли је он пушио [некада]?

Ако бисмо, у другом примеру, хтели да нагласимо да се питање односи на временски период у сегменту прошлост, при превођењу је корисно додати и речцу *некада*, односно *дакеди*.

Еквивалент модалне конструкције са *used to* је конструкција којом се глаголске ситуације лоцирају у сегмент прошлост. Ни српски ни русински не користе неку конструкцију са неким модалним глаголом. У оба језика се користе облици помоћног глагола *бити*, односно *буц* (када није исказан субјекат; в. 2-1) и облици радног придева датог глагола.

2-12. Глагол *need* изражава потребу, обавезу или дужност (Palmer 1976: 123), нпр.

енг. *Do you think I need tell Tom?* (Thomson, Martinet 1990: 142)

рус. Думаш же би ми требало повесц / Думаш же треба же бим поведол Томови?

срп. Мислиш да треба / да би требало да кажем Тому?

енг. *He need do it but once.* (Quirk 1974: 38)

рус. Требало би му то зробиц / Треба же би то зробел лем раз.

срп. Треба / Требало би да то уради барем једном.

Као и у 2-10., преводни еквиваленти модала *need* су конструкције са модалом *требати* (у српском), односно *требац* (у русинском), поготово ако модал исказује потребу / потребност. Уколико изражава више обавезу или дужност, модал *need* се приближава значењу *морати*, односно *мушиц* (нпр. *Морао би то урадити барем једном* : *Мушел би то зробиц голем раз*).

Конструкције којима је модал *требати* језгро у српском језику се користе и безлично и лично. У складу са ауторима *Српско-русиноског речника* који сматрају да је глагол *требац* безличан, па коришћење у било ком другом лицу, када тај коме нешто треба постаје субјекат у номинативу, сматрају за неправилно (Рамач et al. 1997: 752–753), и ми варијанту *Думаи же требам повесц Томови?* нисмо укључили у преводне еквиваленте.

И у српским и у русинским преводним еквивалентима поред модала *требати*, односно *требац*, јавља се и модал *би*.

2-13. И глагол *dare*, као и глагол *need*, ретко се као модални глагол јавља у афирмативним реченицама (без праћења са *to*, или без наставка *-s* у трећем лицу једнине); они се као модални глаголи углавном налазе у одричним и упитним реченицама (Thomson, Martinet 1990: 210). Модал *dare* изражава постојање или непостојање храбрости да се нека радња (из)врши (Palmer 1976: 123), нпр.

енг. *No soldier dare disobey.* (Quirk 1974: 38)

рус. Ані єден вояк не шме одбиц послух.

срп. Ниједан војник не сме да не послуша.

енг. *How dare you open my letters?* (Thomson, Martinet 1990: 150)

рус. Як шмеш отверац мойо писма?

срп. Како смеш да отвараш моја писма?

Модални глагол *смети* (у српском), односно *шмец* (у русинском), који је преводни еквивалент за модални глагол *dare*, у датим реченицама може алтернирати и са глаголом *усуђивати се* (у српском), односно *усудзовац ше* (у русинском). Нпр. *Како се усуђујеш да отвараиш моја писма?: Як ше усудуєш отверац мойо писма?*

3. Закључак

Контрастивна анализа је указала да и у српском и у русинском језику, у односу на издвојене модалне глаголе енглеског језика, постоји пола мање модалних глагола. 13 модалних глагола енглеског

језика (*can, could, may, might, shall, should, will, would, must, ought to, used to, need, dare*) за еквиваленте имају подједнак број модала у два истраживана словенска језика. У српском језику то су: *моћи, морати, смети, имати, би, требати* и, евентуално, *усуђивати се*; у русинском језику то су: *мочи, мушиц, шмец, мац, би, требац* и, евентуално, *усудзовац ше*.

И у српском и у русинском језику модални глагол *моћи*, односно *мочи*, јавља се као еквивалент и за *can* и *could* и за *may* и *might*. Док се *can* и *may* могу користити само за локализацију у сегмент садашњост, за локализацију у сегменте прошлост и будућност користи се суплетивни израз *be able to; бити у могућности* (у српском језику), односно *буц у можлівосци* (у русинском језику) не представљају суплетивне изразе модалима *моћи*, односно *мочи*, већ се могу користити паралелно са њима за локализацију глаголских ситуација у све временске сегменте. Једини изузетак је у русинском језику када се, заједно са инфинитивом лексичког глагола, користи суплетивни облик *годзен / годна / годно / годни* (в. 2-1. а) само за локализацију у сегмент будућност.

Доследан еквивалентски однос утврђен је међу модалима *must* и *морати*, односно *мушиц*, као и међу модалами *dare* и *смети*, односно *шмец; смети* је могуће заменити са *усуђивати се*, а *шмец* са *усудзовац ше*.

Доминантан еквивалентски однос утврђен је између *ought to* и *need*, с једне стране, и *требати*, односно *требац*, с друге стране. Могуће је успоставити и еквивалентски однос између модала *should* и *would* и модала *би*. Модал *би* је једини модал који у истраживачком корпусу ступа у везу са неким другим; наиме, модал *би* може да прати глагол *требати*, односно *требац*.

На месту глаголских конструкција са *shall* и *will* редовно се као еквиваленти јављају глаголске конструкције за локализацију глаголских ситуација у временски сегмент будућност. На месту глаголске конструкције са модалом *used to* у оба истраживана словенска језика редовно се јавља глаголска конструкција за локализацију глаголских ситуација у временски сегмент прошлост.

Поред сличности у облику и преношењу модалних значења модали у српском и русинском језику деле једну карактеристику

која их значајно разликује од енглеских модала. Они се синтаксички понашају као и лексички глаголи (нпр. немају неки посебан начин за формирање упитних или одричних реченица, а не разликују се ни по глаголским наставцима).

Литература

- Костельник 1975 – Г. Костельник. *Проза*. Нови Сад: Руске слово.
- Кочиш 1977 – М.М. Кочиш. *Граматика руског језика: Фонетика – морфологија – лексика*. I. Нови Сад: Покрајински завод за издавање учебника.
- Рамач et al. 1995/1997 – Ј. Рамач., М. Фејса, Х. Међеши. *Српско-русински речник / Српско-руски словник*. I–II. Београд: Завод за уџбенике и наставна средства, Универзитет у Новом Саду, Филозофски факултет, Катедра за русински језик и књижевност и Друштво за русински језик и књижевност.
- Рамач 2002 – Ј. Рамач. *Граматика руског језика*. Београд: Завод за уџбенике и наставна средства.
- Стевановић 1989 – М. Стевановић. *Савремени српскохрватски језик I*. Београд: Научна књига.
- Фејса 2005 – М. Фејса. *Време и вид у русинском и енглеском језику*. Нови Сад: Прометеј, Универзитет у Новом Саду, Филозофски факултет, Одсек за русински језик и књижевност.
- Фејса 2008 – М. Фејса. Примарни модале у приповедках Гавријила Костельника. *Годишњак Филозофског факултета у Новом Саду*, XXIII, 2, 247–262.
- Bybee et al. 1994 – J. Bybee, R. Perkins, W. Pagliuca. *The Evolution of Grammar: Tense, Aspect and Modality in the Languages of the World*. Chicago/London: University of Chicago Press.
- Comrie 1991 – B. Comrie. *Aspect: An Introduction to the Study of Verbal Aspect and Related Problems*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Langacker 1978 – R. Langacker. The Form and Meaning of the English Auxiliary. *Language*, 54, 853–882.
- Leech – Svartvik 1988 – G. N. Leech, J. Svartvik. *A Communicative Grammar of English*. London: Longman.
- Mihailović 1966 – Lj. Mihailović. *Upotreba glagola 'can' i 'may' u savremenom engleskom jeziku*. Beograd: Filološki fakultet Beogradskog univerziteta.

- Novakov 2005 – P. Novakov. *Glagolski vid i tip glagolske situacije u engleskom i srpskom jeziku*. Novi Sad: Futura publikacije.
- Palmer 1976 – F. R. Palmer. *The English Verb*. London: Longman.
- Palmer 1990 – F. R. Palmer. *Modality and the English Modals*. London: Longman.
- Quirk – Greenbaum 1974 – R. Quirk, S. Greenbaum. *A University Grammar of English*. London: Longman.
- Thomson – Martinet 1990 – A. J. Thomson, A. V. Martinet. *A Practical English Grammar*. Oxford: Oxford University.
- Trbojević-Milošević 2004 – I. Trbojević-Milošević. *Modalnost, sud, iskaz: Epistemička modalnost u engleskom i srpskom jeziku*. Beograd: Filološki fakultet.